

ISPITIVANJE DOŽIVLJAJA LIKOVNIH UMJETNIČKIH DJELA I MOGUĆNOSTI NJIHOVE PRIMJENE U DIJAGNOSTICI, KREATIVNOJ I ART-TERAPIJI

DUNJA PIVAC

Sveučilište u Splitu, Umjetnička akademija, Split, Hrvatska

Izvorni znanstveni rad

UDK: 615.8:7

Autor za dopisivanje: Doc.dr.sc. Dunja Pivac, Sveučilište u Splitu, Umjetnička akademija, Zagrebačka 3, 21000 Split, Hrvatska; e-mail: dpivac@inet.hr

Sažetak: U ovom radu prikazani su rezultati istraživanja primjene odabranih likovnih umjetničkih djela u raspoloživom uzorku od sedamdeset i pet ispitanica u dobi od 22 do 24 godine. Raspoloživi uzorak je obuhvaćao četiri poduzorka: studentice Umjetničke akademije, Filozofskog fakulteta i Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Splitu te pacijentice hospitalizirane na ginekološkom odjelu Kliničke bolnice u Splitu.

Cilj istraživanja odnosio se na ispitivanje doživljaja likovne umjetničke poruke u odnosu na karakteristike osobnosti ispitanica. U tu svrhu definirana je polazna hipoteza prema kojoj individualne karakteristike osobnosti ispitanica utječu na odabir i recepciju likovnog umjetničkog djela, posebice njegovu simboličku i estetsku komponentu.

U okviru protokola istraživanja korišteni su: upitnik ličnosti SCL-90 i vizualno-analogne skale samoprocjene s induciranim varijablama za predložak od pet odabranih likovnih umjetničkih djela (H.-É.-B. Matissea, Rembrandta H. van Rijna, P.-A. Renoira, D. T. El Greca i J. Pollocka).

Izvorni rezultati za kontrolirane varijable obrađeni su: univarijantnom analizom varijance, faktorskom analizom i kvazikanoničkom korelacijskom analizom.

Rezultati istraživanja interpretirani su u okviru suvremenih interdisciplinarnih pristupa u konceptu kreativne terapije i art-ekspresivnih psihoterapija, a proizašli su iz znanstvenog projekta "Komplementarne suportivne terapije i razvoj životnih potencijala" (013-000000-3214) podržanog od Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta RH.

Rezultati istraživanja potvrđuju povezanost između ispitivanih karakteristika osobnosti i individualne responzivnosti u doživljaju umjetničkog djela. Nadalje, oni predstavljaju i prilog suvremenim tendencijama u razvijanju integrativnih, komplementarnih i holističkih pristupa u raznim područjima edukacije, terapije i rehabilitacije.

Ključne riječi: likovno umjetničko djelo, dijagnostika, kreativna i art-terapija, interdisciplinarni pristup

UVOD

Umjetnička djela obogaćuju i humaniziraju ljudsku stvarnost, provociraju čovjekovu maštu, dotiču i njegovu podsvijest. Ona potiču transkulturalnu i transvremensku komunikaciju, pobuđujući kod recipijentata estetsko doživljavanje. Velika umjetnička djela predstavljaju energetske zapise koji sadrže simboličke i alegorijske poruke, prikazane manje ili više izravno. U estetskim porukama koje nam umjetnička djela odašilju pronalazimo sadržaje koji su kompatibilni s percepcijom naše vlastite

egzistencije na psihodramatskoj, profilaktičkoj i/ili terapijskoj razini (Prstačić, 2007).

Iako se načini umjetničkog oblikovanja mijenjaju i stilovi izmjenjuju, simboli, teme i motivi opstaju i traju kao prastari uzori, simboli onog nesvjesnog, arhetipskog. Carl G. Jung (1973, 264) smatra da je simbol "predmet poznatog svijeta koji sluti nešto nepoznato; to je poznati izraz života i osjećaja neizrecivog".

Zbog njihove slojevitosti i kompleksnosti, doživljavanje likovnih umjetničkih djela predstavlja specifičan i složen psihički proces koji

uključuje primarne, antropološke osjetljivosti za oblike i boje, tj. elementarne likovne znakove (npr. položaj i karakter crte, psihološko djelovanje boja, kontrast svijetlo-tamno), kao i primarna osjećanja, poput straha, radosti, tuge, srdžbe, nježnosti..., ali i određeno životno iskustvo, kulturne navike te razumijevanje likovnog jezika (Karlavaris, 1991).

Osim iščitavanja na temelju prepoznavanja individualno interpretirane univerzalne teme, motiva, simbola, ostaju "dublje" razine individualne simbolike, koje se mogu doseći i dešifrirati tek poniranjem u život umjetnika-stvaratelja, razumijevajući njegove motive, nagone, njegov psihološki profil.

Većina psihoanalitičara smatra da je odnos između slike i značenja nekog simbola višeslojan, odnosno, simbol je polideterminiran, u smislu da ga uvjetuju različite psihičke situacije i tendencije, koje sve, svaka na svoj način, u njemu sudjeluju. Simboli ne izražavaju samo jedno osjećanje ili ideju, već čitav kompleks osjećanja ili tendencija. Recipijenti različito emocionalno i intelektualno reagiraju na neko likovno djelo, što ovisi o tome koja će komponenta njihove doživljajnosti ili dimenzija ličnosti biti, tim djelom, jače pobuđena (Kvašček, 1981).

Prema R. Supeku (1958, 269) na "složenost umjetničkog izraza djeluju uvijek tri osnovna doživljajna sloja: primitivni kompleksi ili kolektivno nesvjesno (koje nalazimo jasno izraženo u mitovima), individualno nesvjesno ili podsvjesno, koje se izražava u snovima, simbolima i slobodnim asocijacijama; te svjesno zamišljeni sadržaji, koji se očituju u traženju pogodne teme i forme".

S obzirom na višestruke mogućnosti komunikacije s likovnim umjetničkim djelima, višeslojnost njihovog iščitavanja te kompleksnost doživljaja likovne umjetničke poruke, neosporan je značaj upotrebe i primjene likovnih umjetničkih djela u edukaciji, dijagnostici te kreativnoj i art-terapiji.

CILJ I HIPOTEZA

Cilj istraživanja odnosio se na ispitivanje doživljaja likovne umjetničke poruke u odnosu na karakteristike osobnosti ispitanika. S tim ciljem definirana je polazna hipoteza prema kojoj individualne karakteristike osobnosti ispitanika utječu na odabir i recepciju likovnog umjetničkog djela, posebice njegovu simboličku i estetsku komponentu.

METODE RADA

Uzorak ispitanika

Istraživanjem je bio obuhvaćen raspoloživi uzorak od sedamdeset i pet ispitanica u dobi od 22 do 24 godine. Uzorak je obuhvaćao četiri poduzorka: studentice Umjetničke akademije, Filozofskog fakulteta i Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Splitu te pacijentice hospitalizirane na ginekološkom odjelu Kliničke bolnice u Splitu zbog problema s trudnoćama (prijeteći prijevremeni porođaj, prijeteći pobačaj, gestoze, gemini, hiperemeze, zastoj rasta, dijabetes...).

Način provođenja istraživanja

Istraživanje je provedeno na Umjetničkoj akademiji, Filozofskom fakultetu i Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Splitu te Kliničkoj bolnici u Splitu. U okviru protokola istraživanja korišteni su: upitnik ličnosti SCL-90 (Symptom Check List 90) i vizualno-analogne skale samoprocjene s induciranim varijablama za predložak od pet odabranih likovnih umjetničkih djela: H.-É.-B. Matissea ("Ples", 1909./1910.), Rembrandta H. van Rijna ("Pejzaž s kamenim mostom", 1637./1638.), P.-A. Renoira ("Kupačica koja sjedi", oko 1893.), D. T. El Greca ("Toledo u oluji", oko 1597.-1599.) i J. Pollocka ("Katedrala", 1947.).

Ispitivanje je provedeno jednokratno. Ispitanice su slobodno asociirale u kontroliranim uvjetima na pet odabranih likovnih djela iz područja slikarstva koja su kategorizirana s aspekta estetike likovnog stvaralaštva kao svijetla ili tmurna po doživljaju recipijenta. Konstruiran je originalni "memorandum" (opservacijske liste) za evidenciju i evaluaciju pobuđenih asocijacija (varijabli) u ispitanica u četiri točke procjene, kao i mjerne skale za evidenciju razine doživljaja estetskog zadovoljstva u dvije točke procjene. Navedena likovna djela prezentirana su ispitanicama kako bi kod njih pobudila i inducirala slobodne asocijacije, a njihova obrada prema frekvenciji pojavnosti imala je za cilj otkriti skrivene afinitete subjekata da razmjenjuju posredne poruke preko nekih simbola i medija, tzv. ISO-sadržaj (Benenson, 1981, Prstačić i sur., 1987), koji se uobičajeno koristi u diferencijalnoj dijagnostici egzistencijalne napetosti (anksioznosti) u području art-terapije, psihoterapije i kreativne terapije.

Nadalje, ispitanice su bile podvrgnute i psihološkom ispitivanju osobnosti putem upitnika ličnosti SCL-90 (Derogatis i sur., 1976) kojim se procjenjuje, tj. mjeri devet dimenzija ličnosti: somatizacija, opsesivno-kompulzivne reakcije, interpersonalna senzitivnost, depresivnost, anksioznost, fobična anksioznost, neprijateljstvo, paranoidne ideacije, psihoticizam. Rezultati dobiveni na upitniku ličnosti SCL – 90 (Derogatis, 1977) za sve ispitanike i na kontroliranim varijablama sistematizirani su naknadno u tablicama koje objašnjava legenda.

Odabir varijabli i kriterija procjene

U svrhu evaluacije induciranih asocijacija u navedenim raspoloživim uzorcima ispitanica korištene su slijedeće varijable: asocijacija na temu svjetlo i asocijacija na temu boja u odabranim likovnim djelima navedenih umjetnika, frekvencije navedenih asocijacija te estetska dimenzija (zadovoljstvo) doživljaja koja je evaluirana na bazi vizualno-analognih skala samoprocjene, uobičajeno korištenih u kliničkoj praksi.

Metode obrade podataka

Na rezultate dobivene od četiri uzorka ispitanica primijenjena je osnovna statistička metodologija kojom je testirana normalnost distribucije ispitivanih varijabli. U daljnjoj obradi prikupljenih podataka korištena je metoda univarijatne analize varijance (univarijatna ANOVA) pomoću koje su ispitane razlike između uzoraka ispitanica u pojedinoj varijabli. Nadalje, temeljnom multivarijatnom metodom, faktorskom analizom, pokušale

su se otkriti latentne varijable unutar uzorka kojeg su činile sve ispitanice. Tendencije međusobne povezanost varijabli između dvaju skupova (osobina ličnosti i doživljaja umjetničkih djela), utvrđene su metodom kvazikanoničke korelacijske analize, što je u konačnici omogućilo da se izvrši interpretacija latentnog prostora asocijacija u navedenim uzorcima ispitanica.

Rezultati i rasprava

Rezultati istraživanja statistički su obrađeni te prikazani u okviru univarijatne analize varijance, faktorske analize i kvazikanoničke korelacijske analize s obzirom na kontrolirane, definirane varijable te opserviranu pojavnost asocijacija u pojedinim uzorcima ispitanica. U interpretaciji rezultata korištena su tumačenja iz područja likovne pedagogije, estetike i uopće likovnih umjetnosti povezano s interpretiranjem simboličkog izražavanja u području art i kreativne psihoterapije kao integrativnog pristupa u primijenjenim edukacijskim i rehabilitacijskim znanostima.

U prvoj etapi obrade prikupljenih rezultata istraživanja sistematizirani su osnovni statistički parametri za svaku ispitivanu varijablu cjelokupnog uzorka ispitanica, kao i za četiri pojedinačna uzorka. Kada se utvrdilo da je svaka pojedinačna varijabla normalno distribuirana (Kolmogorov-Smirnovljevim testom) moglo se primijeniti metodu univarijatne analize varijance ili univarijatne ANOVA-e (Mejovšek, 2003, Thompson, 2006) pomoću koje je ispitano postoji li statistički značajna razlika između uzoraka ispitanica u pojedinoj varijabli.

Tablica 1. Prikaz rezultata univarijatne analize varijance za devet dimenzija (varijabli) iz SCL-90 (SOMA01, OPKO02, IPSE03, DEPR04, ANKS05, FOBI06, NEPR07, PARI08, PSIH09) i varijablu kronološka dob (KRDO01) (1 = uzorak Umjetničke akademije, 2 = uzorak Kliničke bolnice, 3 = uzorak Ekonomskog fakulteta, 4 = uzorak Filozofskog fakulteta)

Varijable	Aritmetičke sredine				Standardne devijacije				F	Razina značajnosti p
	1	2	3	4	1	2	3	4		
KRDO01	24,00	23,53	22,48	23,50	1,91	1,50	1,06	0,81	3,78	0,014
SOMA01	0,68	0,74	0,54	0,76	0,44	0,49	0,40	0,29	1,29	0,283
OPKO02	1,04	0,68	0,87	1,11	0,52	0,49	0,53	0,40	3,62	0,017
IPSE03	0,96	0,96	0,88	1,10	0,55	0,76	0,76	0,48	1,45	0,233
DEPR04	1,03	1,01	0,88	1,07	0,57	0,52	0,58	0,47	1,63	0,189
ANKS05	0,84	1,01	0,63	0,86	0,64	0,68	0,55	0,39	1,48	0,227
FOBI06	0,55	0,64	0,38	0,58	0,32	0,63	0,44	0,50	1,34	0,268
NEPR07	0,81	0,89	0,65	0,90	0,73	0,82	0,67	0,68	0,93	0,568
PARI08	1,06	0,89	1,01	1,02	0,64	0,71	0,83	0,72	1,76	0,162
PSIH09	0,62	0,65	0,67	0,66	0,48	0,64	0,67	0,56	1,37	0,257

Tablica 2. Prikaz rezultata univarijatne analize varijance za varijable ukupan broj induciranih asocijacija za pet umjetničkih djela (UBIN01-05) (1 = uzorak Umjetničke akademije, 2 = uzorak Kliničke bolnice, 3 = uzorak Ekonomskog fakulteta, 4 = uzorak Filozofskog fakulteta)

Varijable	Aritmetičke sredine				Standardne devijacije				F	Razina značajnosti p
	1	2	3	4	1	2	3	4		
UBIN01	38,12	15,60	21,04	30,25	13,50	4,84	6,79	12,76	16,97	0,000
UBIN02	33,18	15,33	20,83	29,25	12,06	3,66	9,68	9,94	14,15	0,000
UBIN03	34,88	15,53	21,13	31,55	13,08	3,63	8,27	12,61	14,69	0,000
UBIN04	31,06	16,20	21,30	29,30	12,82	3,94	8,49	9,05	10,94	0,000
UBIN05	31,18	14,27	17,43	26,20	13,95	3,15	7,23	10,58	12,20	0,000

Na temelju rezultata univarijatne analize varijance za devet varijabli (dimenzija) iz SCL-90 (SOMA01, OPKO02, IPSE03, DEPR04, ANKS05, FOBI06, NEPR07, PARI08, PSIH09) i varijablu kronološka dob (KRDO01), sistematiziranih u Tablici 1., može se zaključiti da se uzorci ispitanica Umjetničke akademije, Kliničke bolnice, Ekonomskog fakulteta i Filozofskog fakulteta, međusobno značajno razlikuju u dvije varijable, KRDO01 i OPKO02, tj. u kronološkoj dobi i u opsesivno-kompulzivnim reakcijama. Iako i za sve ostale varijable iz SCL-90 postoje algebarske razlike u aritmetičkim sredinama i standardnim devijacijama između uzoraka ispitanica, te razlike nisu statistički značajne¹. Pregledom rezultata za pojedine uzorke može se zaključiti da su oni s obzirom na kronološku dob prilično homogeni što je znak da su adekvatno izabrani i da se na taj način ne unosi pogreška u postupak utvrđivanja razlika.

Iako su razlike između uzoraka ispitanica bile očekivane, rezultati dobiveni na upitniku ličnosti SCL-90 za devet ispitivanih obilježja osobnosti (somatizacija, opsesivno-kompulzivne reakcije, interpersonalna senzitivnost, depresivnost, anksioznost, fobična anksioznost, neprijateljstvo, paranoidne ideacije, psihoticizam), pokazuju značajna odstupanja između uzoraka jedino za varijablu OPKO02 – opsesivno-kompulzivne reakcije. Aritmetička sredina za varijablu OPKO02 za cjelokupni uzorak iznosi 0.93. Najveće vrijednosti opsesivno-kompulzivnih reakcija imaju ispitanice Filozofskog fakulteta, tj. učitelji, 1.11, nešto manje vrijednosti imaju ispitanice Umjetničke akademije, 1.04. Znatno manje vrijednosti opsesivno-kom-

pulzivnih reakcija imaju ispitanice Ekonomskog fakulteta 0.87, a najmanje vrijednosti za ispitivanu varijablu imaju ispitanice u Kliničkoj bolnici 0.68 (Tablica 1.). Nijedna od ostalih ispitivanih varijabli iz upitnika ličnosti SCL-90 ne pokazuje značajna odstupanja između četiri uzorka ispitanica, što bi značilo da s obzirom na strukturu ličnosti, koja se ispituje spomenutim upitnikom, nisu dobivene značajne razlike među grupama. To je bilo i očekivano jer ispitanice pripadaju “normalnoj” populaciji.

Na temelju rezultata univarijatne analize varijance za varijable ukupan broj induciranih asocijacija (UBIN01-05) koje se odnose na cjelokupan broj induciranih asocijacija za pet promatranih umjetničkih djela (UBIN01 = Matissev “Ples”, UBIN02 = Rembrandtov “Pejzaž s kamenim mostom”, UBIN03 = Renoirova “Kupačice koja sjedi”, UBIN04 = El Grecov “Toledo u oluji” i UBIN05 = Pollockova “Katedrala”), u sve četiri točke procjene, sistematiziranih u Tablici 2., može se zaključiti da se uzorci ispitanica Umjetničke akademije, Kliničke bolnice, Ekonomskog fakulteta i Filozofskog fakulteta međusobno značajno razlikuju po ukupnom broju induciranih asocijacija za svako od pet promatranih umjetničkih djela. Promatranje odabranih umjetničkih djela inducira najveći broj asocijacija za svako promatrano djelo u uzorku Umjetničke akademije te Filozofskog fakulteta. Znatno manji broj asocijacija induciraju ispitanice Kliničke bolnice i Ekonomskog fakulteta.

Rezultati univarijatne analize varijance za varijable ukupan broj induciranih asocijacija (UBIN01-05), sistematizirani u Tablici 2., pružaju uvid u ukupnu unutargrupnu i međugrupnu dinamiku

¹ Za odbacivanje nul-hipoteze i zaključivanje da uzorci ispitanica pripadaju različitim populacijama s obzirom na ispitivanu varijablu, tj. da se međusobno značajno razlikuju, potrebno je da razina značajnosti (p) bude manja od 5%.

asociranja s obzirom na promatrana umjetnička djela, kao i na razinu preferencije, te provokacije koju su pojedini odabrani uzorci ispitanica izrazili inducirajući veći, odnosno manji broj asocijacija u komunikaciji s određenim djelom.

Očekivano, ispitanice Umjetničke akademije koje imaju najveće iskustvo u percipiranju umjetničkih djela, kao i najvišu razinu recepcije istih, a bile su i najmotiviranije za sudjelovanje u istraživanju, induciraju najveći broj asocijacija pri promatranju svih pet umjetničkih djela. I ispitanice Filozofskog fakulteta u komunikaciji s odabranim umjetničkim djelima induciraju veliki broj asocijacija, što se dijelom može objasniti njihovim elementarnim poznavanjem djela iz likovnih umjetnosti, tj. prethodnim iskustvom u komunikaciji s umjetničkim djelima te većom motiviranošću. No, ukupan broj asocijacija induciranih pri promatranju pet odabranih umjetničkih djela znatno je manji u uzorku ispitanica Kliničke bolnice i uzorku Ekonomskog fakulteta. Za pretpostaviti je da značajan utjecaj ima njihova niska razina obrazovanja u području likovnih umjetnosti kao i slabija motiviranost za samo istraživanje. Na ukupno manji broj induciranih asocijacija pri promatranju odabranih umjetničkih djela utječu i vrijednosti opsesivno-kompulzivnih reakcija koje su kod ovih skupina ispitanica znatno manje nego kod ispitanica Filozofskog fakulteta i Umjetničke akademije (Tablica 1.).

Analizirajući razine preferencije i provokacije koje su pojedini uzorci ispitanica izrazili inducirajući veći, odnosno manji broj asocijacija u komunikaciji s određenim umjetničkim djelom evidentno je da su ispitanice Kliničke bolnice i Ekonomskog fakulteta bile najjače potaknute dok su promatrale El Grecov "Toledo u oluji" (UBIN04). Tada su pokazale najvišu asocijativnost. Najmanji poticaj pružilo im je posljednje umjetničko djelo, Pollockova "Katedrala" (UBIN05), pri čemu su inducirale i najmanji broj asocijacija. S obzirom da je djelo Jacksona Pollocka izrazito apstraktno i nestrukturirano (govorimo o tašizmu i apstraktnom ekspresionizmu), to je kod sve tri skupine ispitanica, osim uzorka Umjetničke akademije, ono predstavljalo najveću nepoznanicu; izazivalo je podsmijeh i odbojnost. Jer, razumljivo je da takva umjetnička djela zahtijevaju visoku razinu poznavanja i shvaćanja umjetnikovog osobnog stava u borbi za oslobođenje čistih likovnih elemenata kroz spontanu akciju, koja u većoj mjeri izvire iz umjetni-

kove podsvijesti nego što prati njegovu struju svijesti (Ruhrberg i sur., 2004, Emmerling, 2007). Za razliku od Pollockova djela, El Grecov "Toledo u oluji" slika je prepuna dramatike i egzistencijalne napetosti u kojoj umjetnik prikazuje španjolski grad Toledo poput male "civilizacijske školjke" nad kojom se nadvila gotovo nadnaravna oluja. Elementi koji dominiraju u El Grecovoj slici su: snaga svjetlosti i gotovo transcendentna boja. Doista je to adekvatan likovni izraz za neurotičnost tadašnje Europe na prijelazu 16. u 17. stoljeće, koja se u doba manirizma okrenula duhovno apsolutnom, nezavisnom od osjetilne vjernosti prirodi, a s težnjom da materijalizam renesanse nadomjesti spiritualnom orijentacijom ljudskog duha (Dvořák, prema Knežević, 1999, Scholz-Hänsel, 2007). Ta snažna umjetnička poruka najviše je potaknula uzorak ispitanica u Kliničkoj bolnici, jer su se i one same nalazile u stanju pojačane tjeskobe, nespokoja i nesigurnosti izazvanih strahom od prijevremenog porođaja ili pobačaja (kod ispitanica u Kliničkoj bolnici naglašenija je anksioznost i fobična anksioznost). El Grecovo dramatično djelo najmanje je potaknulo ispitanice Umjetničke akademije čiji interni perceptivni fenomen nije bio suglasan s porukom tog umjetničkog djela. Uzorak ispitanica Umjetničke akademije inducirao je najviše asocijacija tijekom promatranja Matisseove slike "Ples" (UBIN01), prepune ritma, energije, strasti i pokreta, u kojoj prevladava nadopunjujuća muzikalnost i snaga boja. To slikarsko djelo slavi radost življenja i u njemu je emocija pretočena u čisti umjetnički oblik (Maur, 1999, Essers, 2007, Ruhrberg i sur., 2004). Ispitanice Filozofskog fakulteta najviše su asociirale dok su promatrale Renoirovu "Kupačicu koja sjedi" (UBIN03), umjetničko djelo koje teži savršenom prikazu pojavnosti lijepog unutar igre svjetla prisutnog u odabranom trenutku. Ta slika veliča raskošnu i zavodljivu privlačnost mlade žene obasjane suncem i okružene arkadijskom prirodom. Njena čedna čulnost i bezbrižno uživanje u životu naslikani su toplim bojama prepunim impresionističke svjetlosti (Feist, 2007, Ruhrberg i sur., 2004). Renoirova poruka sadržana u ovoj slici bila je poticajna, ali i suglasna s internim perceptivnim fenomenom u uzorku ispitanica Filozofskog fakulteta.

U drugoj etapi obrade prikupljenih rezultata istraživanja provedena je temeljna multivarijatna metoda, tzv. faktorska analiza. Njom su se pokušale otkriti

Tablica 3. *Matrica Pearsonovih koeficijenata korelacija*

Varijable	SOMA01	OPKO02	IPSE03	DEPR04	ANKS05	FOBI06	NEPR07	PARI08	PSIH09
SOMA01	1,00	0,60	0,65	0,67	0,74	0,57	0,64	0,53	0,55
OPKO02	0,60	1,00	0,75	0,69	0,64	0,43	0,54	0,66	0,67
IPSE03	0,65	0,75	1,00	0,78	0,73	0,52	0,63	0,79	0,77
DEPR04	0,67	0,69	0,78	1,00	0,81	0,53	0,67	0,76	0,74
ANKS05	0,74	0,64	0,73	0,81	1,00	0,74	0,73	0,66	0,72
FOBI06	0,57	0,43	0,52	0,53	0,74	1,00	0,55	0,51	0,47
NEPR07	0,64	0,54	0,63	0,67	0,73	0,55	1,00	0,64	0,66
PARI08	0,53	0,66	0,79	0,76	0,66	0,51	0,64	1,00	0,73
PSIH09	0,55	0,67	0,77	0,74	0,72	0,47	0,66	0,73	1,00

latentne varijable ili faktori, između devet manifestnih varijabli (dimenzija ličnosti) koje su ispitivane upitnikom ličnosti Symptom Check List 90 (SCL-90) unutar uzorka kojeg su činile sve ispitanice.

U Tablici 3. prikazani su rezultati koeficijenta korelacija za 9 manifestnih varijabli koje su ispitivane spomenutim upitnikom na cjelokupnom uzorku od 75 ispitanica. To je polazna matrica interkorelacija na temelju koje je provedena faktorska analiza, pri čemu je utvrđeno da su dobivene korelacije statistički značajne, što je prouzročilo da prva temeljna varijabla, ili latentni faktor obuhvati 69% zajedničke varijance cijelog sustava (Tablica 4.), tj. onoga što je zajedničko svim ispitivanim manifestnim varijablama.

Primjenom komponentnog modela Harolda Hottelina utvrđeno je postojanje samo jednog značajnog faktora (Tablica 4.), što se moglo zaključiti na temelju "Guttman-Kaiserovog kriterija prema kojem značajne glavne komponente (faktori) imaju varijancu veću ili jednaku 1.0 (Mejovšek, 2003). Varijanca glavnih komponenata (faktora) izražena je kao svojstvena vrijednost u Tablici 4.

Tablica 4. *Svojstvene vrijednosti matrice korelacija*

Faktori	Svojstvene vrijednosti	Kumulativna varijanca	% zajedničke varijance
1	6,25	6,25	69,45
2	0,78	7,03	78,07
3	0,47	7,49	83,24
4	0,42	7,92	87,96
5	0,29	8,21	91,21
6	0,28	8,49	94,29
7	0,24	8,72	96,91
8	0,16	8,89	98,74
9	0,11	9,00	100,00

Nakon što je dobiven jedan značajan faktor ili glavna komponenta pristupilo se rotaciji, odnosno transformaciji faktora kako bi postao konačni faktor u faktorskoj analizi s ciljem što jednostavnije i lako interpretabilne strukture faktora. U ovom slučaju izvršena je kosokutna rotacija uz primjenu orthoblique kriterija.

Tablica 5. *Matrica korelacija varijabli i orthoblique faktora*

Varijable	F1
SOMA01	0,79
OPKO02	0,80
IPSE03	0,89
DEPR04	0,89
ANKS05	0,90
FOBI06	0,70
NEPR07	0,81
PARI08	0,84
PSIH09	0,85

Uvidom u Tablicu 5., koja predstavlja konačnu matricu strukture faktora, može se zaključiti da sve ispitivane, tj. manifestne varijable imaju vrlo visoku korelaciju sa značajnim faktorom ili glavnom komponentom (F1). Svih devet manifestnih varijabli grupiraju se oko samo jednog faktora, varijable su elementarne, a skup je homogen te ga u ovom slučaju možemo nazvati faktorom estetske responzivnosti na doživljaj umjetničkih djela. Faktor estetske responzivnosti proizlazi iz sklopa osobina ličnosti, što bi značilo da cjelokupna struktura ličnosti ispitanika utječe na asocijacije i doživljaj likovnih umjetničkih djela. Metoda faktorske analize pokazala je da nema latentnih varijabli među ispitivanim osobinama ličnosti, ispitivani uzorak je stabilan po karakteristikama osobnosti jer u svih devet ispitivanih dimenzija ličnosti nema velikih odstupanja, što je i očekivano jer je riječ o uzorcima iz "normalne populacije".

Kako bi se dobio uvid u analizu relacija, tj. povezanost između dvaju skupova kvantitativnih varijabli, koje u ovom istraživanju čine osobine ličnosti ispitivane upitnikom SCL-90 i doživljaj umjetničkih djela (izražen kroz kontrolirane varijable, tj. asocijacije i estetsku dimenziju), u trećoj etapi obrade prikupljenih rezultata istraživanja, provedena je metoda kvazikanoničke korelacijske analize ili kanoničke analize kovarijance (Momirović i sur., 1983, Momirović i sur., 1984), koja, u suštini, predstavlja poseban slučaj faktorske analize.

Želeći ispitati odnos između dvaju skupova kvantitativnih varijabli (osobina ličnosti i doživljaja umjetničkih djela), pristupilo se testiranju povezanosti na način, da je prvo testirana nul-hipoteza koja pretpostavlja da je međusobna povezanost između dvaju skupova varijabli jednaka nuli. Kod onih skupova varijabli kod kojih je odbacena nul-hipoteza, tj. utvrđena povezanost, provedeno je dodatno testiranje nul-hipoteze koja pretpostavlja da ne postoji povezanost između pojedinačnih varijabli iz tih dvaju skupova. Na taj se način moglo zaključiti koje su varijable unutar pojedinih dvaju skupova međusobno povezane (Serdar i Šošić, 1986).

Hipotezu smo testirali na razini značajnosti od 5%, stoga je $z = 1.96$ i $s(r) = 0.115$, pa je interval prihvaćanja nul-hipoteze 0 ± 0.23 .

Hipoteza H_0 : ne postoji povezanost (korelacija) između varijabli koje određuju osobine ličnosti i varijabli koje se odnose na doživljaj umjetničkih djela. Pod pretpostavkom nepovezanosti, kvazikanonički korelacijski koeficijenti dobiveni iz skupa slijede normalnu raspodjelu s devijacijom greške za veliki skup

$$\sigma = \frac{1}{\sqrt{n-1}}$$

gdje je n broj ispitanika, $n = 75$.

Granica pouzdanosti greške tipa I u hipotezi od 5% za Gaussovu (normalnu) raspodjelu je 1.96s, odnosno

$$p = 1.96\sigma = \frac{1.96}{\sqrt{n-1}} \gg \frac{1.96}{\sqrt{n}}$$

što znači da povezanost ne postoji ukoliko koeficijent leži između ± 0.23 .

Rezultati provedbe kvazikanoničke korelacijske analize, kojom se ispitala povezanost između varijabli ESDI21-25 (odnose se na individualnu procjenu estetske dimenzije za pet umjetničkih djela u drugoj točki procjene) i varijabli koje se odnose na osobine ličnosti ispitivane upitnikom SCL-90, sistematizirani su u Tablicama 6a., 6b., 6c., 6d.

Tablica 6a. Svojtvene vrijednosti matrice kovarijanci

	Svojtvene vrijednosti	Kumulativna varijanca	% zajedničke varijance
1	0,76032	0,76032	15,20648
2	0,11143	0,87175	17,43505
3	0,04044	0,91220	18,24390
4	0,02035	0,93255	18,65095
5	0,01096	0,94351	18,87021

Tablica 6a. reprezentira svojtvene vrijednosti matrice kovarijanci. Svojtvena vrijednost je kovarijanca ili mjera povezanosti između dva skupa varijabli, u ovom slučaju, između individualnih procjena estetske dimenzije za pet umjetničkih djela u drugoj točki procjene te ispitivanih osobina ličnosti i ona iznosi 0.76. Iz nje je izračunata kvazikanonička korelacija između dvaju skupova varijabli i ona iznosi 0.35 (Tablica 6b.).

Tablica 6b. Testiranje značajnosti kvazikanoničkih koeficijenata

	Kvazikanoničke korelacije	Kvazikanoničke kovarijance	c2	DF	Značajnost
1.	0,35	0,76	8,49	32	0,000

Multivarijatno testirajući koeficijent kvazikanoničke korelacije utvrđeno je da je on statistički značajan, iz čega proizlazi da postoji povezanost između dvaju skupova varijabli, jer je značajnost manja od 0,05 (5%).

Tablica 6c. Matrice strukture prvoga skupa varijabli

Varijable	Korelacije varijabli 1. skupa s faktorima 1. skupa	Korelacije varijabli 1. skupa s faktorima 2. skupa
ESDI21	0,28	0,11
ESDI22	0,34	0,10
ESDI23	-0,33	-0,14
ESDI24	0,88	0,28
ESDI25	-0,06	-0,07

U Tablici 6c. nalaze se matrice strukture prvog skupa varijabli (ESDI21-25). Ta tablica prikazuje kako koreliraju varijable prvog skupa (umjetnička

djela) s varijablama (faktorima) drugog skupa, tj. ispitivanim osobinama ličnosti.

Tablica 6d. *Matrice strukture drugog skupa varijabli*

Varijable	Korelacije varijabli 2. skupa s faktorima 2. skupa	Korelacije varijabli 2. skupa s faktorima 1. skupa
SOMA01	-0,79	-0,28
OPKO02	-0,80	-0,26
IPSE03	-0,89	-0,32
DEPR04	-0,89	-0,25
ANKS05	-0,91	-0,31
FOBI06	-0,72	-0,32
NEPR07	-0,80	-0,20
PARI08	-0,84	-0,31
PSIH09	-0,84	-0,28

U Tablici 6d. nalaze se matrice strukture drugog skupa varijabli (osobine ličnosti). Ta tablica nam pruža uvid u korelacije varijabli drugog skupa s varijablama prvog skupa (umjetnička djela).

Korelacije varijabli prvog skupa s faktorima drugog skupa i korelacije varijabli drugog skupa s faktorima prvog skupa ukazuju na značajnu povezanost između nekih varijabli koje se odnose na individualnu procjenu estetske dimenzije pri promatranju odabranih umjetničkih djela u drugoj točki procjene te gotovo svih varijabli koje određuju osobine ličnosti. Uspoređujući rezultate kroskorelacija varijabli prvog skupa s faktorima drugog skupa, te varijabli drugog skupa s faktorima prvog skupa prikazane u Tablicama 6c. i 6d., može se zaključiti da je individualna procjena estetskog doživljaja kod ispitanica koje su na upitniku ličnosti SCL-90 imale manje vrijednosti za sve dimenzije ličnosti (varijable) ispitivane spomenutim upitnikom, a naročito za varijable IPSE03 (interpersonalna senzitivnost), FOBI06 (fobična anksioznost), ANKS05 (anksioznost), PARI08 (paranoidne ideacije), SOMA01 (somatizacija) i PSIH09 (psihoticizam), veća za El Greco "Toledo u oluji" (ESDI24) u drugoj točki procjene, tj. pri četvrtom promatranju i doživljavanju. Odnosno, ispitanice, koje su izrazile veći intenzitet estetskog zadovoljstva pri četvrtom promatranju El Grecova djela, imale su manje izražene sve dimenzije ličnosti ispitivane upitnikom SCL-90, a naročito: interpersonalnu senzitivnost, fobičnu anksioznost, anksioznost, paranoidne ideacije, somatizaciju i

psihoticizam, u odnosu na ostale ispitanice u cjelokupnom uzorku. Iz navedenog proizlazi da je povezanost između svih ispitivanih dimenzija ličnosti negativno korelirana s individualnom procjenom estetske dimenzije pri promatranju određenih umjetničkih djela, u ovom slučaju El Grecova "Toleda u oluji", u drugoj točki procjene, tj. pri četvrtom promatranju.

Nadalje, može se zaključiti da na estetsku responzivnost, odnosno, estetsku dimenziju, koja uključuje estetski doživljaj i estetsko zadovoljstvo pri promatranju i doživljavanju odabranih umjetničkih djela u drugoj točki procjene, utječe cjelokupni sklop osobina ličnosti, tj. sve dimenzije ličnosti ispitivane upitnikom SCL-90, a naročito interpersonalna senzitivnost, fobična anksioznost, anksioznost, paranoidne ideacije, somatizacija i psihoticizam.

Značajna povezanost između estetske dimenzije pri promatranju pet odabranih umjetničkih djela i ispitivanih osobina ličnosti ustanovljena je na El Grecovom "Toledu u oluji", a ispitanice, koje su izrazile veći intenzitet estetskog zadovoljstva pri četvrtom promatranju El Grecova djela, imale su manje izražene sve dimenzije ličnosti ispitivane upitnikom SCL-90, u odnosu na ostale ispitanice u cjelokupnom uzorku. To bi značilo da veći intenzitet estetskog zadovoljstva pri promatranju i doživljavanju El Grecova djela u drugoj točki procjene, kao i u prvoj točki procjene, izražavaju one ispitanice koje su emocionalno stabilnije, što u psihološkom smislu može značiti "zdravije". Za razliku od njih, onim ispitanicama koje su imale izraženije vrijednosti svih ispitivanih dimenzija ličnosti manji je intenzitet estetskog zadovoljstva pružilo spomenuto umjetničko djelo. El Greco "Toledo u oluji" slika je prepuna dramatike i egzistencijalne napetosti koje umjetnik postiže specifičnim načinom komponiranja temeljenom na upotrebi intenzivnog svjetlosnog i kolorističkog kontrasta. Elementi koji dominiraju ovom slikom jesu El Grecova snaga svjetlosti i gotovo transcendentna boja. Percipirajući dramatiku El Grecova pejzaža, pojedinac doživljava svojevrsnu osobnu egzistencijalnu dramu koja kod ispitanika s izraženijim svim ispitivanim dimenzijama ličnosti, a poglavito interpersonalnom senzitivnošću, fobičnom anksioznošću, anksioznošću, paranoidnim

ideacijama, somatizacijom i psihoticizmom rezultira, obranom i smanjenim intenzitetom estetskog zadovoljstva.

Na temelju navedenog, može se zaključiti da estetsku responzivnost na doživljaj odabranih umjetničkih djela i u drugoj točki procjene određuje cjelokupni sklop osobina ličnosti, pri čemu su određena umjetnička djela (El Greco "Toledo u oluji"), zbog svoje stimulus strukture i estetske poruke, bila poticajna za ispitanice. Pod utjecajem estetskih poticaja kod ispitanica je došlo do aktiviranja psihoemocionalnih stanja koja su povezana sa svim ispitivanim dimenzijama ličnosti, poglavito, interpersonalnom senzitivnošću, fobičnom anksioznošću, anksioznošću, paranoidnim ideacijama, somatizacijom i psihoticizmom.

ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja predstavljeni u ovom radu potvrđuju povezanost između ispitivanih karakteristika osobnosti i individualne responzivnosti u doživljaju umjetničkog djela. Individualne karakteristike osobnosti ispitanica (dob, prethodna edukacija, psihoemocionalni, psihosocijalni, kulturološki čimbenici...) značajno utječu na odabir i recepciju likovnog umjetničkog djela, posebice njegovu simboličku i estetsku komponentu.

Izvorni podatci za kontrolirane varijable, obrađeni statističkim metodama: univarijatnom analizom varijance, faktorskom analizom i kva-

zikanoničkom korelacijskom analizom, otkrivaju vrijednost estetskih poruka sadržanim u likovnim umjetničkim djelima: H. Matissea, Rembrandta van Rijna, P.-A. Renoira, D. T. El Greca i J. Pollocka na mehanizme samoprocjene u subjekata.

Doživljaj sebe u širem smislu, iskustvo samopoštovanja (self-esteem), temelji se na psihoemocionalnim doživljajima ugone i neugode, zadovoljstva ili nezadovoljstva, svjetla i tame, boje ili neboje kao oblicima "subjektivnog estetskog iskustva" (Prstačić, 2003, 33) induciranog doživljajem odabranih umjetničkih djela. O tome svjedoče zapisane riječi, tj. inducirane varijable koje su korištene u protokolu ovog istraživanja.

Navedeni rezultati istraživanja afirmiraju drugačiju primjenu, korištenje i iščitavanje likovnog umjetničkog djela, koje može biti pomagalo u dijagnostičkom procesu za otkrivanje nekih sadržaja nesvjesnog, ali, naglasimo, i temeljnih aspekata ličnosti. Nadalje, oni predstavljaju i prilog suvremenim tendencijama u razvijanju integrativnih, komplementarnih i holističkih pristupa u raznim područjima edukacije, terapije (kreativne terapije i art-ekspresivnih psihoterapija) te rehabilitacije. Stoga bi oni mogli biti poticaj za daljnja kompleksna interdisciplinarna i multidimenzionalna znanstvena istraživanja koja bi se temeljila na povezivanju spoznaja, poglavito, iz humanističkih, društvenih i biomedicinskih znanosti te likovnih umjetnosti.

LITERATURA

- Benenzon, R. O. (1981): *Music Therapy Manual*. Springfield: Charles C Tomas Publisher.
- Derogatis, L. R., Rickels, K., Rock, A. F. (1976): The SCL-90 and the MMPI: A Step in the Validation of a New Self-Report Scale, *The British Journal of Psychiatry*, 128, 3, 280-289.
- Derogatis, L. R. (1977): *SCL-90 Manual-I (revised version)*. U.S.A.: Copyright by L. R. Derogatis.
- Emmerling, L. (2007): *Jackson Pollock*. Zagreb: Taschen/Europapress holding d.o.o.
- Essers, V. (2007): *Henri Matisse*. Zagreb: Taschen/Europapress holding d.o.o.
- Feist, P. H. (2007): *Pierre-Auguste Renoir*. Zagreb: Taschen/Europapress holding d.o.o.
- Jung, C. G. (1973): *Čovjek i njegovi simboli*. Zagreb: Mladost.
- Karlavaris, B. (1991): *Metodika likovnog odgoja 1*. Rijeka: Hofbauer p.o.
- Knežević, S. (1999): *Bečka škola povijesti umjetnosti*. Zagreb: Barbat.
- Kvašček, R. (1981): *Psihologija stvaralaštva*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Maur, K. v. (1999): *The Sound of Painting/Music in Modern Art*. Munich/London/New York: Prestel Verlag.
- Mejovšek, M. (2003): *Uvod u metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima*. Jastrebarsko/Zagreb: Naklada Slap i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Momirović, K., Dobrić, V., Karaman, Ž. (1983): Canonical Covariance Analysis. U *Proceedings of the 5th International Symposium "Computer at the University"* (str.463-473). Cavtat.
- Momirović, K., Štalec, J., Prot, F., Bosnar, K., Viskić-Štalec, N., Pavičić, L., Dobrić, V. (1984): *Kompjuterski programi za klasifikaciju, selekciju, programiranje i kontrolu treninga/Grupa I*. Zagreb: Institut za kineziologiju Fakulteta za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu.
- Prstačić, M., Nikolić, B., Sabol, R. (1987): Kreativna terapija kao suportivna metoda u postoperativnom liječenju žena nakon mastektomije, *Defektologija*, 23, 2, 217-228.
- Prstačić, M. (2003): *Ekstaza i geneza: znanost, umjetnost i kreativna terapija u psihosocijalnoj onkologiji i sofrologiji/Extase et Genèse: la Science, l'Art et la Thérapie Créative en Oncologie Psychosociale et Sophrologie/Ecstasy and Genesis: Science, Art and Creative Therapy in psychosocial Oncology and Sophrology* - trojezično izdanje. Zagreb: Medicinska knjiga.
- Prstačić, M. (2007): Promišljanja o profilaktičkoj i terapijskoj funkciji kreativnosti. U Vrgoč, H. (ur.): *Inovacije u učinkovitijem odgojno-obrazovnom radu* (str.185-192). Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Ruhrberg, K., Schneckeburger, M., Fricke, C., Honnef, K. (2004): *Umjetnost 20. stoljeća*. Zagreb: Taschen/V.B.Z. d.o.o.
- Scholz-Hänsel, M. (2007): *El Greco*. Zagreb: Taschen/Europapress holding d.o.o.
- Serdar, V., Šošić, I. (1986): *Uvod u statistiku*. Zagreb: Školska knjiga.
- Supek, R. (1958): *Umjetnost i psihologija*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Thompson, B. (2006): *Foundations of Behavioral Statistics/An Insight-Based Approach*. New York/London: The Guilford Press.

THE EXAMINATION OF THE EXPERIENCE OF THE WORK OF ART AND POSSIBILITIES OF THEIR APPLYING IN DIAGNOSTICS, CREATIVE AND ART-THERAPY

Abstract: *In this study the research results of applying selected works of art on an available sample of 75 female subjects at the age of 22 to 24 are presented. The available sample consisted of four available sub-samples: female students of The Arts Academy, The Faculty of Philosophy, and The Faculty of Economics of The University of Split, and patients hospitalized in The Gynaecological Ward of The Clinical Hospital in Split.*

The aim of the research was related to the examination of the visual art message experience in relation to personal characteristics. For this purpose is defined the starting hypothesis according to individual characteristics of subjects personality have an impact on visual work of art, selection and reception, particularly its symbolic and aesthetic component.

According to the study protocol self-questionnaire SCL-90 and visual-analogy scales of self-evaluation with induced variables for the model of five selected visual works of art (by H.-É.-B. Matisse, Rembrandt H. van Rijn, P.-A. Renoir, D. T. El Greco and J. Pollock) are applied.

The original data for controlled variables are analyzed by using: One-Way Analysis of Variance (ANOVA), Factorial Analysis and Canonical Covariance Analysis.

The research results are interpreted in the context of contemporary interdisciplinary approaches in the concept of creative therapy and art-expressive psychotherapies and they based on the scientific project "Complementary Supportive Therapies and Development of Life Potentials" (013-0000000-3214), supported by The Ministry of Science, Education and Sport of the Republic of Croatia.

The results of the research confirm the correlation between examined personality and individual responsiveness in the experience of the work of art. Furthermore, they represent a contribution to modern tendencies in developing integrative, complementary and holistic approaches in different areas of education, therapy and rehabilitation.

Key words: *visual work of art, diagnostics, creative and art-therapy, interdisciplinary approach*